

Η αξιοποίηση της μεθόδου του ηθικού διλήμματος στο νηπιαγωγείο στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία

Αναστασία Κοντού¹, Βασίλης Παπαβασιλείου²

1. Νηπιαγωγός, απόφοιτος του Τμήματος Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
pse06162@rhodes.aegean.gr

2. Διδάσκων του Τμήματος Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
vrapavasileiou@rhodes.aegean.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αναθεώρηση της σχέσης ανθρώπου-φύσης προϋποθέτει την αναβάθμιση των περιβαλλοντικών αξιών η οποία θα οδηγήσει στη διαμόρφωση νέου περιβαλλοντικού ήθους. Στην προσπάθεια αυτή θεμελιώδης θεωρείται ο ρόλος των εκπαιδευτικών για την καλλιέργεια της περιβαλλοντικής ηθικής ήδη από την νηπιακή ηλικία. Μια πρόταση για την καλλιέργεια της, που συνδέεται και με την τοπική κοινωνία και την αειφόρο ανάπτυξη παρουσιάζεται στην παρούσα εργασία. Μαθητές νηπιαγωγείου επισκέπτονται μια όμορφη κοιλάδα της περιοχής τους την «Κοιλάδα του Αίθωνα» και παρατηρούν ένα είδος ψαριού προς εξαφάνιση το «γκιζάνι» και κάποιο δέντρο που ευδοκιμεί εκεί τη «ζυδιά». Στη συνέχεια, στο σχολείο αξιοποιείται η μέθοδος του ηθικού διλήμματος, η οποία παρουσιάζεται με τη μορφή ενός σεναρίου για κουκλοθέατρο και μέσα από αυτό σχεδιάζονται διεξοδικά τα βήματα της μεθόδου.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Διδακτική μεθοδολογία και προτάσεις

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Ηθικό δίλημμα, απειλούμενα είδη, γκιζάνι, αξίες, νηπιαγωγείο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το να δει με “άλλα μάτια” ο νέος μαθητής τη φύση και να “συμφιλιωθεί” με αυτήν ίσως θεωρούνται από τους ρεαλιστικότερους στόχους που θέτει στη σύγχρονη εποχή ο εκπαιδευτικός της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Η αναθεώρηση της σχέσης αυτής προϋποθέτει τη νέα ιεράρχηση των αξιών, την αναβάθμιση των περιβαλλοντικών αξιών η οποία θα οδηγήσει στη διαμόρφωση νέου περιβαλλοντικού ήθους (Γεωργόπουλος, 2002· Δημητρίου, 2009).

Το σημερινό σχολείο δεν επιδίδεται στην αποσαφήνιση αξιών, αλλά κυρίως στη μετάδοση γνώσεων. Οι αξίες που προωθεί η περιβαλλοντική εκπαίδευση διαφέρουν κατά πολύ από τις αξίες του ατομικισμού και του ανταγωνισμού που κυριαρχούν στο σύγχρονο σχολείο (Λιαράκου, 2002). Είναι φανερό η ανάγκη για ένα εκπαιδευτικό σύστημα στο οποίο να ανθίζουν οι περιβαλλοντικές, κοινωνικές και ηθικές αξίες (Παπαβασιλείου, 2011).

Στο πλαίσιο αυτό η Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία διαδραματίζει θεμελιώδη ρόλο προς την κατεύθυνση της καλλιέργειας αξιών και στάσεων στους αυριανούς πολίτες (Dillon, 2009), βάσει των οποίων η λήψη αποφάσεων σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο θα έχει ως γνώμονα την ανάληψη δράσης για την προστασία του περιβάλλοντος. Δεν είναι, λοιπόν, αξιολογικά ουδέτερη (Δημητρίου, 2009· Λιαράκου & Φλογαίτη, 2009).

Η αλλαγή ή η καλλιέργεια των αξιών - οι οποίες επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων - δεν είναι αυτονόητη, αλλά θα πρέπει να επιτυγχάνεται μέσω της παιδαγωγικής διαδικασίας (Caduto, 1985, Γεωργόπουλος, 2002). Η εκπαιδευτική αυτή πρακτική θα πρέπει ίσως να ξεκινά από τα πρώτα στάδια της νηπιακής ηλικίας (Higgins, 1980· Leming, 1985), αφού ήδη στα διάφορα θεματικά πεδία του αναλυτικού προγράμματος σπουδών, τα νήπια έρχονται αντιμέτωπα με τις ηθικές επιλογές χαρακτήρων, τις ηθικές επιπτώσεις διαφόρων γεγονότων, ή και ερευνητικών πειραματικών προγραμμάτων και εφαρμογών (Τσακίρης και συν., 2008).

Στους μαθητές της προσχολικής ηλικίας η υλοποίηση φιλοπεριβαλλοντικών στόχων δύναται να επιτευχθεί με διάφορες παιδαγωγικές μεθόδους μερικές από τις οποίες είναι: η μέθοδος project, η δομημένη συζήτηση, η μελέτη πεδίου, η επίλυση προβλήματος, η μελέτη περίπτωσης, το περιβαλλοντικό μονοπάτι, η δραματοποίηση, το παιχνίδι ρόλων, το ηθικό δίλημμα, κ.ά. (Lahiry et al., 1988· Τσαμπούκου-Σκαναβή, 2004· Δημητρίου, 2009· Παπαδομαρκάκης κ.ά., 2010).

Η λέξη «δίλημμα» είναι σύνθετη, προέρχεται από τις λέξεις: δύο (δύο), + λήμμα (λαμβάνω) και σημαίνει συλλογισμός που συνίσταται σε δύο αντιθετικές προτάσεις από τις οποίες πρέπει να επιλεγεί η μία, με άλλα λόγια βρίσκομαι σε δύσκολη θέση, σε αμηχανία, προκειμένου να επιλέξω ανάμεσα σε δύο εξίσου δύσκολες αποφάσεις. Η στρατηγική του ηθικού διλήμματος έχει ως στόχο να φέρουμε στην επιφάνεια τις αξίες μας, να τις συζητήσουμε, να τις αντιπαραθέσουμε (Τσακίρης και συν., 2008).

Στο ηθικό δίλημμα οι μαθητές καλούνται να αντιμετωπίσουν μια προβληματική κατάσταση, συγκεκριμένη, πραγματική ή υποθετική, που έχει όμως πάντοτε μια ηθική διάσταση. Κατά τη διαδικασία αντιμετώπισης του διλήμματος δημιουργούνται πολώσεις, αντιθέσεις και συγκρούσεις με αποτέλεσμα οι μαθητές να διασαφηνίζουν τις αξίες τους και να εδραιώνουν τις πεποιθήσεις τους (Kidder, 2002· Lind, 2004).

Οι εκπαιδευτικοί που υλοποιούν περιβαλλοντικά προγράμματα μπορούν να δημιουργήσουν τα δικά τους διλήμματα. Προτιμότερο είναι τα ηθικά διλήμματα να συνδέονται με την καθημερινή ζωή, να είναι διατυπωμένα με απλότητα, σαφήνεια και συντομία, να προκαλούν ενδιαφέρον, να επιδέχονται διάφορες εναλλακτικές λύσεις και βέβαια να μην έχουν προφανή «σωστή» λύση. Καλό είναι να εμπεριέχουν εμφανείς αντιθέσεις συμφερόντων, να αναδεικνύουν τη διάκριση κινήτρων και τις σχέσεις ανάμεσα σε ανθρώπινα και μη ανθρώπινα όντα (Γεωργόπουλος, 2002).

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ

Η επιλογή του θέματος «Πρωταθλητής της επιβίωσης: γκιζάνι» εντάσσεται στην ευρύτερη θεματική ενότητα «Απειλούμενα Είδη» και συνδέεται άρρηκτα με το επίκαιρο ζήτημα της βιοποικιλότητας. Ως βασική μέθοδος επιλέχθηκε το ηθικό δίλημμα, το οποίο εφαρμόζεται σε μαθητές προσχολικής ηλικίας, καθώς βρίσκονται σε μια διαρκή εξελικτική πορεία καλλιέργειας αξιών και θα μπορούσαν πλέον να

ανταποκριθούν στις νέες απαιτήσεις και στις κοινωνικές ευθύνες που θα τους αναθέσει τώρα η κοινωνία τους (Cole & Cole, 2002). Επιλέχθηκε η συγκεκριμένη μέθοδος, διότι δεν στηρίζεται σε γνώσεις, αλλά σε αξίες και συναισθήματα, δίνοντας έτσι την ευκαιρία να εκφραστούν όλοι και όχι μόνο αυτοί που γνωρίζουν. Ακόμη, δεδομένου ότι, κατά τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου έρχονται πολλές στιγμές στις οποίες πρέπει να αποφασίσει, η μέθοδος συμβάλλει στη λήψη αποφάσεων από τους μαθητές και τις μαθήτριες, οι οποίες στηρίζονται σε εκ διαμέτρου αντίθετες επιλογές. Επιπρόσθετα, αποτελεί την προσφορότερη μέθοδο από τη μια για αναγνώριση στάσεων και αξιών και από την άλλη για συνειδητοποίηση και ευαισθητοποίηση σε περιβαλλοντικά ζητήματα στο πλαίσιο της αειφορίας.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ

α) Ηλικιακή ομάδα

Η συγκεκριμένη διδασκαλία απευθύνεται σε νήπια 4 – 6 ετών.

β) Υλικά

Για τη δραστηριότητα, απαιτούνται τα εξής υλικά:

- ▶ Κουκλοθέατρο
- ▶ Κούκλες κουκλοθέατρου (πιο αναλυτικά παρουσιάζονται παρακάτω)
- ▶ Σενάριο (παρακάτω δίνεται ολοκληρωμένο).

γ) Χρονική Διάρκεια

Για την ολοκλήρωση της μεθόδου, απαιτούνται 2-3 διδακτικές ώρες.

δ) Εισαγωγή

Οι μαθητές του νηπιαγωγείου Αρχαγγέλου Ρόδου πηγαίνουν εκδρομή στην κοιλάδα του Αίθωνα που βρίσκεται κοντά στο χωριό τους. Πρόκειται για εύφορη περιοχή με καλλιέργειες εσπεριδοειδών και από την οποία διατρέχει το ρέμα «Χας». Εκεί τους δίνεται η ευκαιρία να θαυμάσουν την κοιλάδα, να γευτούν καρπούς εσπεριδοειδών και να παρατηρήσουν από κοντά και να φωτογραφίσουν το ενδημικό ψάρι «γκιζάνι» (*Ladigesocypris ghigii*) το οποίο θεωρείται ως ένα από τα πλέον απειλούμενα με εξαφάνιση είδη ψαριών των γλυκών νερών της Ευρώπης και το δέντρο που φύεται μόνο στη Ρόδο και στα παράλια της Μ. Ασίας «υγράμβαρς η ανατολική», γνωστό και ως ζυδιά ή όπως το λένε οι ντόπιοι κάτοικοι «ζυτιά» (Ματζάνος κ.ά., 2010).

Την επόμενη ημέρα, ο/η εκπαιδευτικός, αφού πρώτα δείχνει τις φωτογραφίες με το γκιζάνι και τη ζυδιά από την επίσκεψη στην κοιλάδα, στη συνέχεια μέσα από κουκλοθέατρο παρουσιάζει στα νήπια το περιβαλλοντικού χαρακτήρα σενάριο, το οποίο περιλαμβάνει το ηθικό δίλημμα. Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί έτσι να διερευνήσει τις στάσεις και αξίες των νηπίων, ώστε να σχεδιάσει για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα δραστηριότητες που να καλλιεργούν τις περιβαλλοντικές αξίες τους.

ε) Βήματα υλοποίησης μεθόδου:

1) 1^ο Βήμα : Σενάριο μέσα από κουκλοθέατρο

1.1) Παρουσίαση βασικών ηρώων κουκλοθέατρου (με σειρά εμφάνισης).

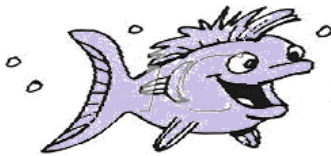
Εικόνα 1: Κούκλα – Φίφη

Εικόνα 2: Κούκλα – ζυδιά

Εικόνα 3: Κούκλα – βάτραχος

Εικόνα 4: Κούκλα – γκιζάνι

Εικόνα 5: Κούκλα–εργάτης/τρια

Εικόνα 6: Κούκλα–Αλίκη

1.2) Παρουσίαση σεναρίου

(Βγαίνει από το κουκλοθέατρο η κούκλα-Φίφη)

Φίφη : Καλημέρα παιδιά!

Παιδιά:.....

Φίφη: Αχ! Πόσο όμορφα κοιμήθηκα σήμερα! Εσείς παιδιά πώς κοιμηθήκατε;

Παιδιά:.....

Φίφη: Μπράβο παιδιά. Σας ρωτώ, γιατί η φίλη μου η Αλίκη δεν κοιμήθηκε καθόλου καλά

(Η κούκλα – Φίφη ανεβάζει στο κουκλοθέατρο και τη φίλη της, κούκλα- Αλίκη)

Έβλεπε κάτι όνειρα... που τάραζαν τον ύπνο της. Θέλετε να μάθετε γιατί; Η Αλίκη λοιπόν, την προηγούμενη εβδομάδα πήγε μια εκδρομή μέχρι τον Αρχάγγελο. Εκεί, βρήκε την ευκαιρία να επισκεφτεί την κοιλάδα του Αίθωνα και να θαυμάσει το τοπίο. Παρατήρησε για αρκετή ώρα τα μικρά προς εξαφάνιση ψαράκια με το όνομα «γκιζάνι» και παράλληλα φωτογράφησε το δέντρο «ζυδιά». Την ίδια ώρα στην κοιλάδα βρισκόταν ο πρόεδρος του τοπικού δημοτικού διαμερίσματος ο οποίος συνομιλούσε με έναν εργοστασιάρχη. Τυχαία η Αλίκη, άκουσε τη συνομιλία τους για την ανέγερση εργοστασίου πλαστικών στην περιοχή. Δεν πίστευε στα αυτιά της! Η ανέγερση θα γινόταν κρυφά, χωρίς να το γνωρίζει η τοπική κοινωνία, διότι οι σωλήνες των αποβλήτων του, θα καταλήγουν στην κοιλάδα. Άκουσε τον εργοστασιάρχη να λέει στον πρόεδρο: «Στους κατοίκους φυσικά και δεν θα πούμε όλη την αλήθεια. Θα τονίζουμε συνέχεια πόσο σημαντικό είναι το εργοστάσιο, καθώς θα δώσει δουλειά σε αρκετούς κατοίκους της περιοχής». Η Αλίκη έφυγε από εκεί, προβληματισμένη, καθώς δεν καταλάβαινε γιατί έπρεπε να μη γίνει γνωστή η ίδρυση ενός εργοστασίου και έπειτα σκέφτηκε, τους για αρκετό καιρό άνεργους γονείς της, αφού στα αυτιά της είχε μείνει η φράση : «Θα δώσει δουλειά σε αρκετούς κατοίκους της περιοχής», οπότε σκέφτηκε προς στιγμήν να μην ομολογήσει σε κανέναν το τι έμαθε. Φτάνοντας αργά στο σπίτι της και κουρασμένη καθώς ήταν, έπεσε αμέσως για

ύπνο. Ο ύπνος της, ήταν όμως ανήσυχος. Ονειρεύτηκε πως βρισκόταν στην κοιλάδα και πως της μιλούσαν μια ζυδιά, ένα βατραχάκι, ένα γκιζάνι και δυο εργάτες.

(Κατεβαίνουν από το κουκλοθέατρο οι κούκλες Φίφη και Αλίκη και ανεβαίνει η κούκλα ζυδιά.)

Ζυδιά: «Είμαι δέντρο ψηλό και σπάνιο και συνήθως με μπερδεύουν με το πλατάνι. Στη Ρόδο με ονομάζουν Ζυδιά και κάποτε Ζυτιά. Το επιστημονικό μου, βέβαια, όνομα είναι Υγράμβαρη. Δακρύζω συχνά από τα κλαδιά και τον κορμό μου, αν και οι επισκέπτες μου λένε ότι αναδύεται από αυτά μια ευωδιαστή μυρωδιά. Είναι φυσικά το «ζυγόλαδο», το οποίο χρησιμεύει στην φαρμακευτική. Εξαιτίας του αρώματος αυτού σε μια άλλη κοιλάδα, λίγο πιο μακριά από εδώ, έρχονται και κάθονται στον κορμό μου χιλιάδες πεταλούδες. Είμαι το δένδρο που αποτελεί τη μόνιμη κατοικία για τις πεταλούδες της Ρόδου στον Καλαμώννα. Για να ζήσω χρειάζομαι ταυτόχρονα υγρασία και ζέση, μα οι κλιματικές αλλαγές έχουν αλλάξει τα δεδομένα. Θα καταφέρω να επιζήσω;»

(Κατεβαίνει η κούκλα – ζυδιά και τη θέση της παίρνει η κούκλα – βατραχάκι)

Βατραχάκι: «Είμαι ένα ευτυχισμένο βατραχάκι που ζει μέσα στην κοιλάδα. Κάθε μέρα παίζω με τα φυτά και τα ζώα της κοιλάδας, αλλά αυτό που απολαμβάνω περισσότερο είναι, όταν παρατηρώ τα αυγουλάκια που γεννάω να γίνονται γυρίνοι και έπειτα μικρά βατραχάκια. Με λένε μεγάλο πειραχτήρι, επειδή κυνηγάω τα κουνούπια. Μου αρέσει το νερό. Έχω ανάγκη τα υψηλά επίπεδα υγρασίας για να επιβιώσω»

(Κατεβαίνει από το κουκλοθέατρο η κούκλα –βατραχάκι και τη θέση της παίρνει η κούκλα – γκιζάνι.)

Γκιζάνι: «Αν και ψαράκι μικρό, είμαι τόσο δυνατό που αντέχω να ζω τόσο στις καλοκαιρινές ζερασίες, όσο και στις χαμηλές θερμοκρασίες του χειμώνα. Πίνω νεράκι καθαρό και δροσερό. Τελευταία βέβαια, πρέπει να ομολογήσω πως το νεράκι δεν είναι και τόσο καθαρό. Μυρίζει. Φοβάμαι τα βρώμικα νερά. Αν πιω από αυτά κινδυνεύω. Φοβάμαι όμως και τους ανθρώπους, γιατί πολλές φορές τους βλέπω να αδιαφορούν. Μέχρι τώρα έχω γλιτώσει, όμως κάποιοι άλλοι φίλοι μου δεν στάθηκαν το ίδιο τυχεροί Άραγε, θα καταφέρω να επιβιώσω;»

(Κατεβαίνει η κούκλα – γκιζάνι από το κουκλοθέατρο και τη θέση της παίρνει η κούκλα – εργάτης/τρια)

Εργάτης & Εργάτρια: « Είμαστε πανευτυχείς που όχι μόνο εμείς αλλά και αρκετοί συνάδελφοί μας θα δουλεύουμε σ’ αυτό το εργοστάσιο. Επιτέλους θα έχουμε δουλειά. Θα ξεφύγουμε από την ανεργία. Τώρα θα μπορούμε να ζούμε αξιοπρεπώς και να προσφέρουμε στις οικογένειές μας ό,τι θελήσουν».

(Κατεβαίνει η κούκλα – εργάτης/τρια από το κουκλοθέατρο και τη θέση τους παίρνει η βασική ηρωίδα η κούκλα - Αλίκη).

Αλίκη: Ουφ, παιδιά τι να κάνω; Ύστερα από το όνειρο είμαι αρκετά προβληματισμένη! Βρίσκομαι σε τραγικό δίλημμα!

(Κατεβαίνει από το κουκλοθέατρο η βασική ηρωίδα η κούκλα – Αλίκη και τη θέση της παίρνει η αφηγήτρια κούκλα- Φίφη).

Φίφη: Η Αλίκη ξυπνά προβληματισμένη και αναστατωμένη. Συνειδητοποιεί πως αν μιλήσει, η κοιλιάδα θα παραμείνει καθαρή και η ισορροπία του περιβάλλοντος δε θα διαταραχθεί, εφόσον δεν θα ανεγερθεί το εργοστάσιο, αλλά κάποιοι εργάτες θα εξακολουθούν να παραμένουν άνεργοι. Αν δεν μιλήσει, αρκετοί εργαζόμενοι θα βγουν από την κατάσταση της ανεργίας και των προβλημάτων που αυτή επιφέρει, ενώ αντίθετα θα διαταραχθεί η ισορροπία της κοιλιάδας και θα απειληθούν οι οργανισμοί της. Τι να κάνει η Αλίκη: να μιλήσει ή όχι; Εσείς παιδιά, αν ήσασταν στη θέση της, θα καταγγέλλατε το γεγονός ή θα το αποσιωπούσατε;

Παιδιά:.....

1.3) Ερωτήσεις 1^{ου} Βήματος (Ο/Η εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές, τις ερωτήσεις του πρώτου βήματος προσαρμόζοντάς τις στην ηλικία τους με σκοπό να απαντηθούν μέσα στην τάξη.)

1) Για ποια θέματα μας μιλούσε η Φίφη; Ποιοι άλλοι ήρωες εμφανίστηκαν στο κουκλοθέατρο και τι έλεγε ο καθένας;

2) Η Αλίκη ανάμεσα σε ποιες επιλογές πρέπει να αποφασίσει;

3) Αν εσείς ήσασταν στη θέση της τι θα κάνατε; Ποια ήταν εκείνη η σκηνή της ιστορίας που σας βοήθησε να πάρετε την απόφασή σας;

4) Από την απόφαση που πήρατε, ποια πράγματα (εννοούνται ποιες αξίες) νομίζετε ότι κινδυνεύουν;

5) Ποια ήταν εκείνα τα στοιχεία (εννοούνται αξίες) της ιστορίας που νομίζετε πως άξιζαν για να πάρετε την απόφασή σας;

2) 2^ο Βήμα: Οι ομάδες

2.1) Χωρισμός τάξης σε ομάδες και υπο – ομάδες.

Α) Ο/ Η εκπαιδευτικός χωρίζει την τάξη σε ομάδες και κάθε ομάδα σε υπο-ομάδες. Αυτός ο χωρισμός διευκολύνει, διότι οι μαθητές εκφράζονται ανετότερα όταν βρίσκονται ανάμεσα σε λίγα άτομα.

Β) Ορίζεται ο συντονιστής της ομάδας που αναλαμβάνει να μεταφέρει την απόφαση της ομάδας του στις υπόλοιπες.

Γ) Στη συνέχεια, οι υπο –ομάδες συζητούν μεταξύ τους, αποφασίζουν και μεταφέρουν την ιδέα τους στην ομάδα τους.

Δ) Έπειτα, η κάθε ομάδα αφού ακούσει τις προτάσεις της κάθε υπο-ομάδας με συζήτηση καταλήγει στην απόφαση εκείνη που με βάση τις αξίες της την αντιπροσωπεύει για το δίλημμα.

2.2) Ερωτήσεις 2^{ου} Βήματος

1) Έπειτα από τη συζήτηση που έγινε για τις δυο δυνατές επιλογές της Αλίκης, τι θεωρείτε ότι άξιζε περισσότερο, ποιο ήταν το πιο σημαντικό από αυτά που ακούσατε; (Δηλαδή, ο/η εκπαιδευτικός ζητάει να αναφέρουν οι μαθητές τις αξίες που αισθάνθηκαν ότι ενισχύθηκαν από αυτό το ηθικό δίλημμα.)

2) Με αφορμή την ιστορία της Αλίκης, μπορεί ο κάθε μαθητής/-τρια να αναφέρει αυτό που του έκανε μεγαλύτερη εντύπωση; (Ο/Η εκπαιδευτικός δηλαδή, θα προσπαθήσει να ανασύρει από κάθε μαθητή/-τρια μια αξία που αισθάνθηκε ότι κέρδισε από τη συζήτηση που προηγήθηκε).

Παραθέτουμε ενδεικτικές αξίες οι οποίες μπορεί να περιγραφούν από τους μαθητές και να διατυπωθούν από τον/την εκπαιδευτικό: φύση, άνθρωπος, οικογένεια, σεβασμός, αγάπη, αλληλεγγύη, φιλοζωία, ζωή, δικαιοσύνη, εργασία, αυτονομία.

3) 3^ο Βήμα: Διάλογος

3.1) Ανταλλαγή απόψεων, διάλογος και εξαγωγή συμπερασμάτων.

Α) Ανταλλάσσονται απόψεις και ιδέες στο σύνολο της τάξης, σχετικές με το υπό συζήτηση θέμα.

Β) Ακολουθεί μεταξύ των μαθητών γενικευμένη συζήτηση (π.χ. για τα «Απειλούμενα Είδη» και το πρόβλημα της μείωσης της βιοποικιλότητας σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Γ) Τέλος, ακολουθεί η εξαγωγή καθολικών συμπερασμάτων (π.χ. Ποια οφείλει να είναι η στάση του ατόμου, όταν έρχεται αντιμέτωπο με τέτοιας φύσεως διλήμματα).

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Μπορούμε να επισημάνουμε πως η εργασία μας αποτελεί ανοικτή πρόταση προς επεξεργασία, συνεπώς ο τρόπος που είναι δομημένο το συγκεκριμένο σενάριο, μπορεί να τροποποιηθεί, έτσι ώστε με τις κατάλληλες προσθαιρέσεις να εφαρμοστεί και σε άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης. Άλλωστε είναι διατυπωμένο απλά, για να δώσει ευκαιρίες για περαιτέρω εμπλουτισμό και εμπάθυνση.

Η μέθοδος του ηθικού διλήμματος έχει υποβληθεί σε κριτική. Της καταλογίζεται ότι δεν δίνει την ανάλογη βαρύτητα στις κοινωνικές και πολιτισμικές επιρροές για τον σχηματισμό των αξιών, θεωρώντας πως η διαδικασία οικοδόμησης και εμπέδωσης ηθικών κανόνων είναι ανεξάρτητη από τους δεδομένους κοινωνικούς και πολιτιστικούς όρους μιας κοινωνίας. Επίσης, έχουν διατυπωθεί επιφυλάξεις και της καταλογίζεται μια «βιασύνη» στην εισαγωγή ηθικών διλημάτων στα παιδιά, πριν προλάβουν να στερεώσουν μέσα τους τις βασικές ηθικές αξίες (Γεωργόπουλος, 2002).

Παρ' όλα αυτά θα πρέπει να επισημανθεί πως η μέθοδος αυτή είναι δυναμική και αποτελεσματική. Οικοδομεί μια δραματική σύγκρουση ανάμεσα σε δύο αλληλοαποκλειόμενες αξιακές επιλογές και, ωθώντας τους μαθητές να συνταχθούν με τη μία ή την άλλη, τους οδηγεί προς την αυτοσυνείδηση και την ωρίμανση (Γεωργόπουλος, 2002).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Caduto, M. (1985). *A Guide on Environmental Values Education*. UNESCO-UNEP International Environmental Education Programme. Division of Science, Technical and Environmental Education. Environmental Education Series, 13
- Cole, M. & Cole, S. R. (2002) Η ανάπτυξη των παιδιών. Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία. Β' Τόμος. (Μτφ. Σόλμαν, Μ.). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Dillon, J. (2009). Εκπαίδευση, περιβάλλον και αειφορία (μτφ. Α. Δημητρίου και Α. Ζαχαρίου) στο Α. Δημητρίου, Γ. Ξανθάκου, Γ. Λιαράκου, και Μ. Καίλα, (επιμ.), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Ζητήματα θεωρίας, έρευνας και εφαρμογών*. Αθήνα: Ατραπός. 127-146.

- Higgins, A. (1980). Research and measurement issues in moral education interventions. In R. Mosher (Ed.), *Moral education. A first generation of research and development*. New York: Praeger. 92-107.
- Kidder, R.M. (2002). Moral courage in a world of dilemmas: Ethical decisions grow from a process that promotes rational discourse against emotional tensions. *School Administrator* 59(2).
- Lahiry, D., Sihna, S., Gill, J. S., Mallik, U. & Mishra, A. K. (1988). *Environmental Education: A Process for Pre-service Teacher Training Curriculum Development*, UNESCO, Environmental Education Series No 26.
- Lind, G. (2004). The meaning and measurement of moral judgment competence. A dual aspect theory. In D. Fasko & W. Willis, (Eds), *Contemporary Philosophical and Psychological Perspectives on Moral Development and Education*. Creskill , NJ: Hampton Press.
- Leming, J.S. (1985). School curriculum and social development in early adolescence. *Childhood Education*, 61, 257-262.
- Γεωργόπουλος, Α. (2002). *Περιβαλλοντική Ηθική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δημητρίου, Α. (2009). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση: περιβάλλον, αειφορία. Θεωρητικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Λιαράκου, Γ. (2002). Περιβαλλοντική εκπαίδευση: ένα εργαλείο για την ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες στη γενική εκπαίδευση. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 124, 104-110.
- Λιαράκου, Γ. & Φλογαΐτη, Ε. (2009). Το ζήτημα των αξιών στην εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία, στο Θεοδωροπούλου, Ε., Καΐλα, Μ., Bonnett, Μ., Larrère, C. (επιμ.) (2009). *Περιβαλλοντική Ηθική: από την Έρευνα και τη Θεωρία στην Εφαρμογή*, σσ. 241- 258. Αθήνα: Ατραπός.
- Ματζάνος, Δ., Ξανθάκου, Γ., Παπαβασιλείου, Β., Παπαδομαρκάκης, Ι. (2010). Προστατευόμενες Περιοχές: γνώσεις και στάσεις μαθητών του Δημοτικού σχολείου Αρχαγγέλου – Ρόδου. Εισήγηση στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: *Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Προγράμματα: Συνύπαρξη για Αειφορική Διαχείριση*, Ρόδος 23 & 24 Απριλίου 2010.
- Παπαβασιλείου Β. (2011). *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στις Επιστήμες της Αγωγής*. Αθήνα: Πεδίο.
- Παπαδομαρκάκης, Ι., Παπαβασιλείου, Β., Ματζάνος, Δ. (2010). Αξιοποίηση των διαφόρων μεθόδων – τεχνικών Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο πλαίσιο της μεθόδου project στο *Διεργασίες της Σκέψης στο Σχολείο και το Περιβάλλον*, (επιμ.). Σ. Κανελλάκη, Κ. Μαριδάκη- Κασσωτάκη, και Β. Παπαβασιλείου, (σσ. 429-445). Αθήνα: εκδόσεις Πεδίο.
- Τσακίρης, Ι., Μουστάκας, Α., & Φώκιαλη, Π. (2008). Η Τεχνική του Ηθικού διλήμματος ως Μέθοδος ΠΕ στο: Κ. Κουτσόπουλος, *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για μια Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, αυτοέκδοση, σ. 177-186
- Τσαμπούκου-Σκαναβή, Κ. (2004). *Περιβάλλον και Κοινωνία: Μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.